

TOSHKENT IRRIGATSIYA VA QISHLOQ XO’JALIGINI
MEXANIZATSİYALASHTIRISH MUHANDİSLARI INSTITUTI

ELEKTROTEXNIKA VA MEXATRONIKA KAFEDRASI

ELEKTROTEXNIKA VA ELEKTRONIKA
ASOSLARI FANI

MAVZU: UCH FAZALI ZANJIRLAR

O’qituvchi:

A.U. Djalilov

TOSHKENT - 2020

MAVZU REJASI

- I. Uch fazali sinusoidal EYUK ni hosil qilish.**
- II. Uch fazali zanjirlarni ulash usullari.**
- III. Manba va iste'molchilarini yulduz hamda uchburchak usulida ulash.**
- IV. Uch fazali zanjirlarda simmetrik va nosimmetrik rejimlar.**

Ma’ruzaning maqsadi – uch fazali sinusoidal EYUK hosil qilish prinsiplari, ish rejimlari va uch fazali zanjirlarni hisoblashni o’rganish.

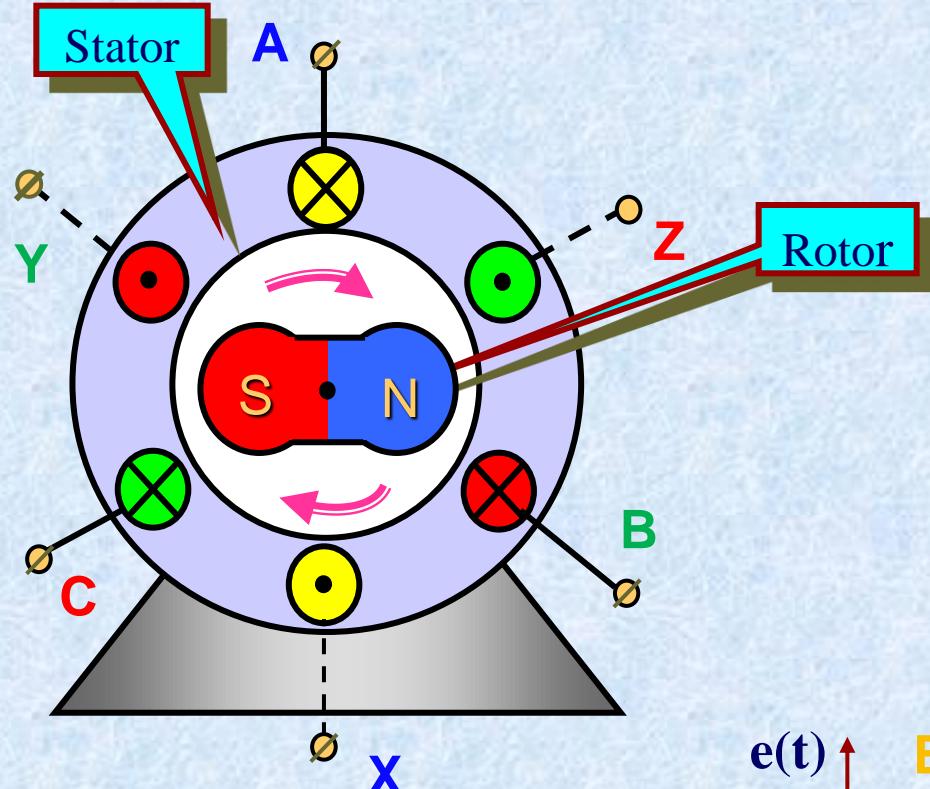
I. Uch fazali sinusoidal EYUK ni hosil qilish.

Bir xil chastotali o’zaro 120° siljigan ($120^\circ + 120^\circ + 120^\circ = 360^\circ$ to’la bir davrga to’g’ri keladi) uchta EYUK li elektr zanjiri tizimidagi tok uch fazali tok deyiladi.

Rus olimi M. O. Dolivo – Dobrovolskiy tomonidan ixtiro qilingan (1889-1891) uch fazali tok generatori elektrotexnikaning fan va texnikada etakchi sohalaridan biriga aylanishiga sababchi bo’ldi.

Uch fazali tok bir fazali tokka nisbatan quyidagi afzalliklarga ega:

- 1) uch fazali mashinalar tuzilish jihatdan oddiy, yaxshi ish xarakteristikalarga ega, ishlashda ishonchli va arzon, hamda bir necha 10 Vattdan 10 ming kWt va undan ham katta quvvatli uch fazali motorlar yaratish imkonи mavjud;
- 2) Uch fazali tok energiyasini uzatishda bir fazali tok energiyasini uzatshdagiga nisbatan taxminan 25% gacha rangli metall tejaladi;
- 3) Uch fazali to’rt simli tizimda bir-biridan $\sqrt{3}$ ga farqlanuvchi ikkita kuchlanishdan foydalanish mumkin.

1.1 – rasm.

Uch fazali EYUK lar:

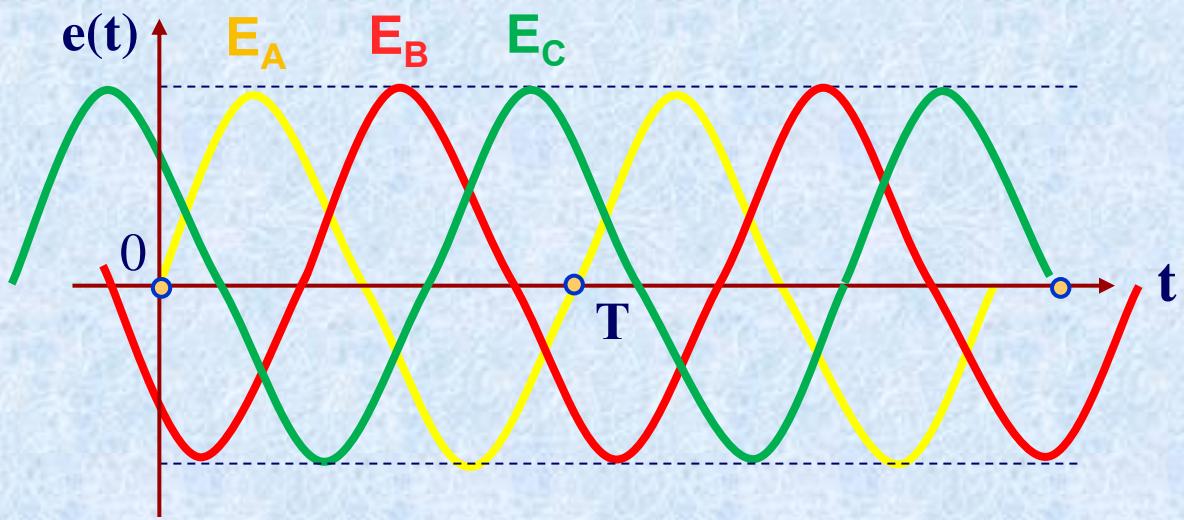
$$e_A = E_m \sin \omega t$$

$$e_B = E_m \sin(\omega t - 120^\circ)$$

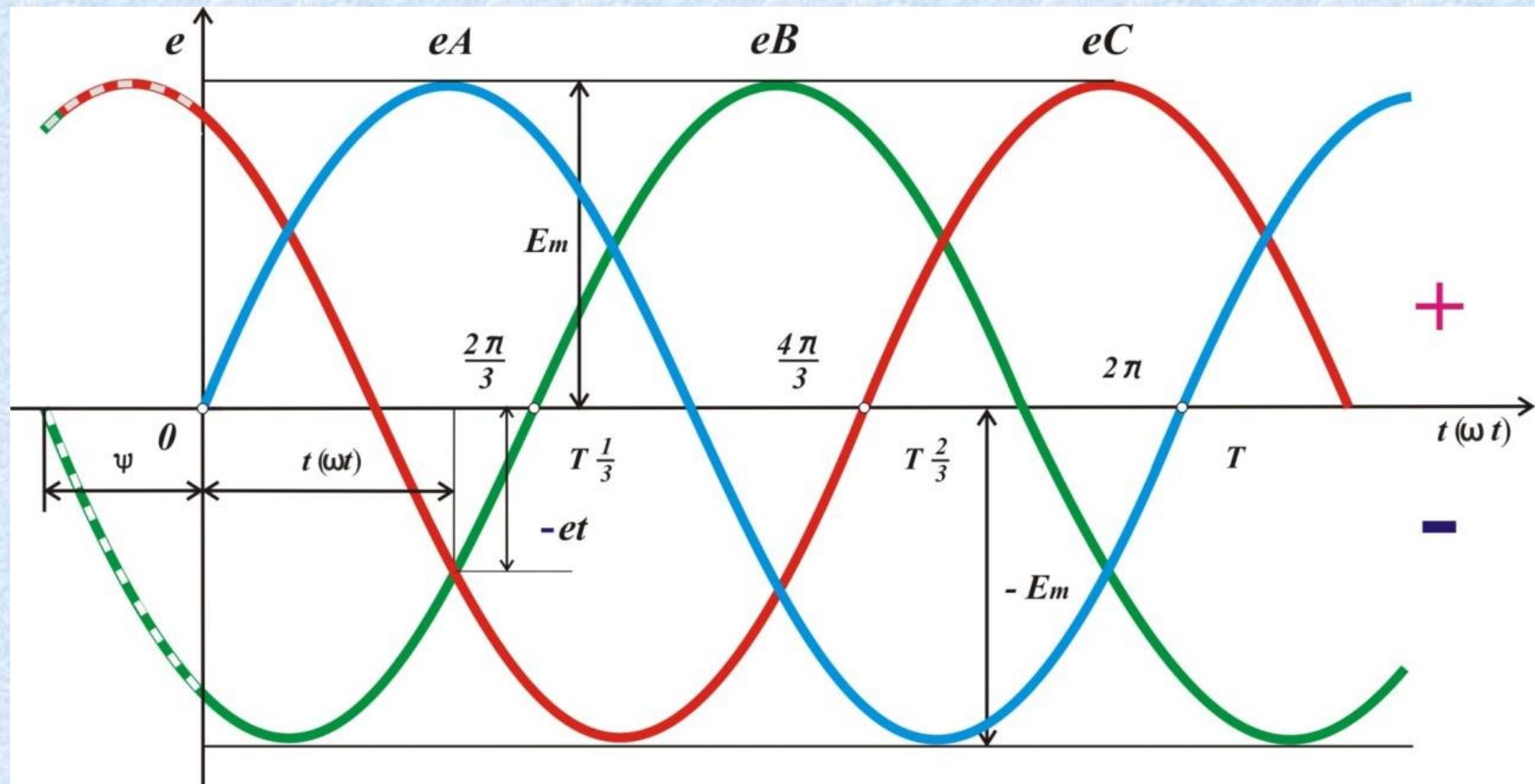
$$e_C = E_m \sin(\omega t + 120^\circ)$$

yoki

$$e_C = E_m \sin(\omega t - 240^\circ)$$

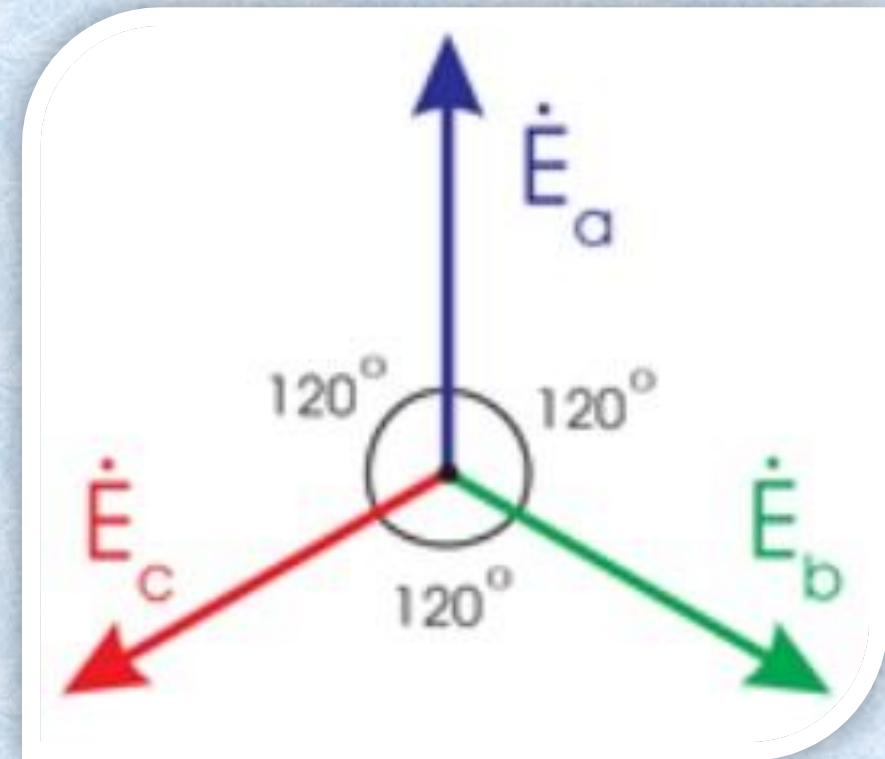
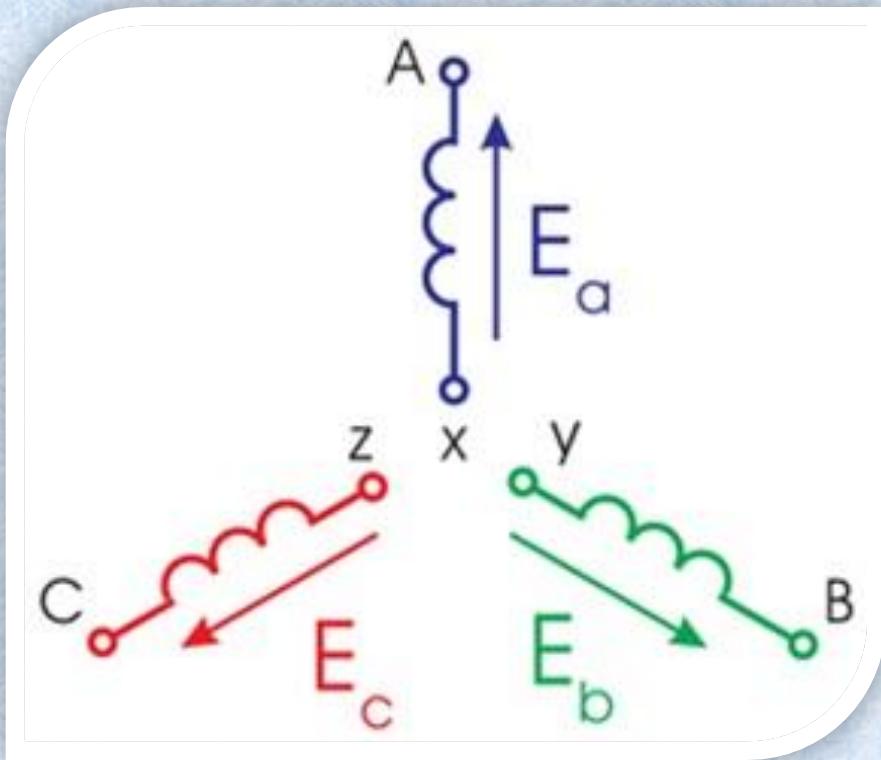
Uch fazali sinusoidal EYUK lar

1.2 – rasm.

Uch fazali elektr zanjiri fazalarining boshi va oxirlari

Uch fazali elektr zanjirida EYUK lar vektor diagrammasi

1.3 – rasm.

II. Uch fazali zanjirlarni ulash usullari.

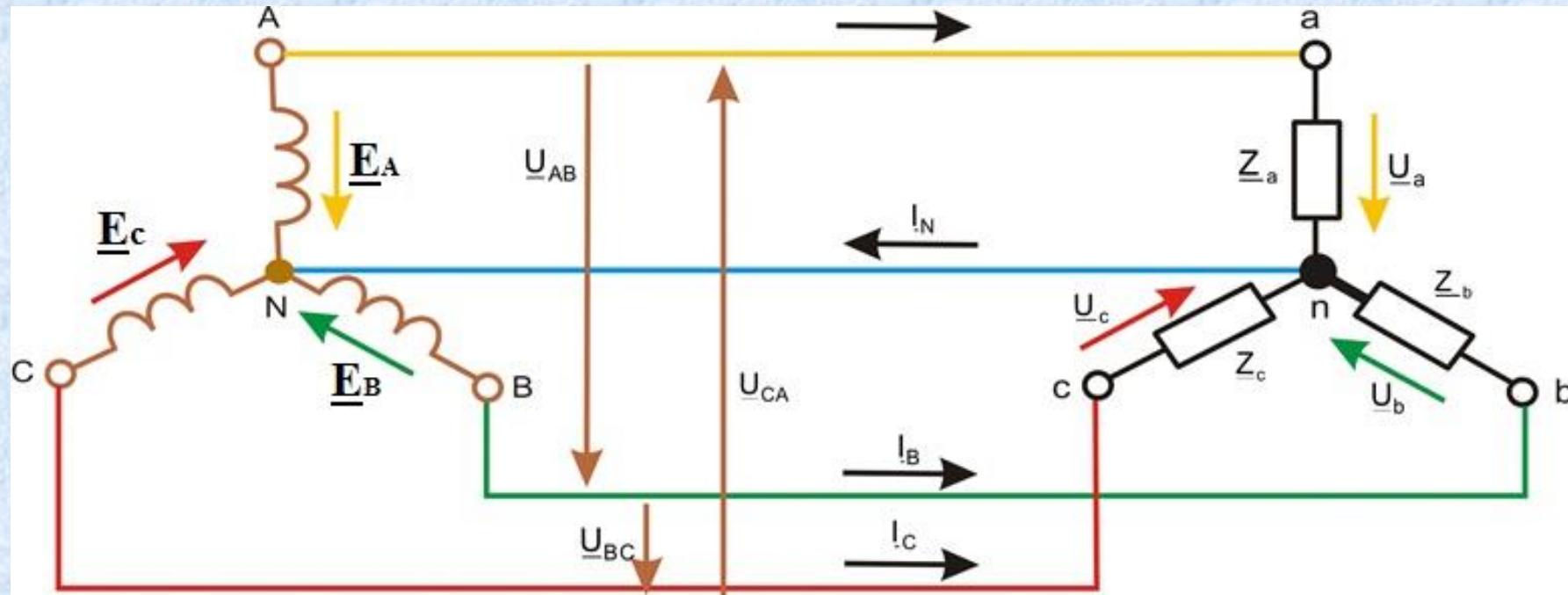
Uch fazali zanjirlarda generatorlar, motorlar, transformatorlar chulg'amlari va iste'molchilar asosan yulduz va uchburchak sxemalari bo'yicha ulanadi.

Agar generator chulg'amlarining uchlari o'zaro ulansa, u holda yulduz sxema hosil bo'ladi (1.4-rasm).

Faza chulg'amlarining uchlari o'zaro ulangan umumiyligi nuqta generator neytral nuqtasi deb ataladi va N harfi bilan belgilanadi.

Uch fazali zanjirda yuklama ham yulduz sxemasida ulanishi mumkin. Iste'molchilar fazalari o'zaro ulangan umumiyligi nuqta iste'molchilar neytral nuqtasi n, uni generator neytral nuqtasi bilan ulab turuvchi Nn sim neytral sim deb ataladi (1.4-rasm).

Uch fazali yulduz usulida ulangan elektr zanjiri

Liniya
kuchlanishlari

1.4-rasm

Faza kuchlanishlari

Faza toklari

$$U_{AB}, U_{BC}, U_{CA}$$

$$U_A, U_B, U_C$$

$$I_A, I_B, I_C$$

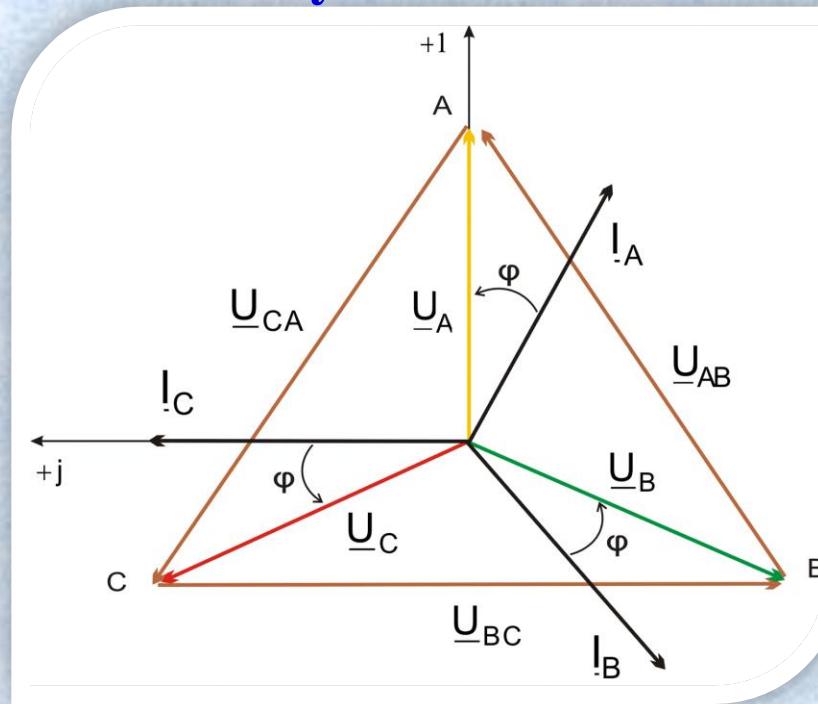
$$I_A, I_B, I_C$$

$$U_L = \sqrt{3} U_f;$$

$$I_{-L} = I_{-f}$$

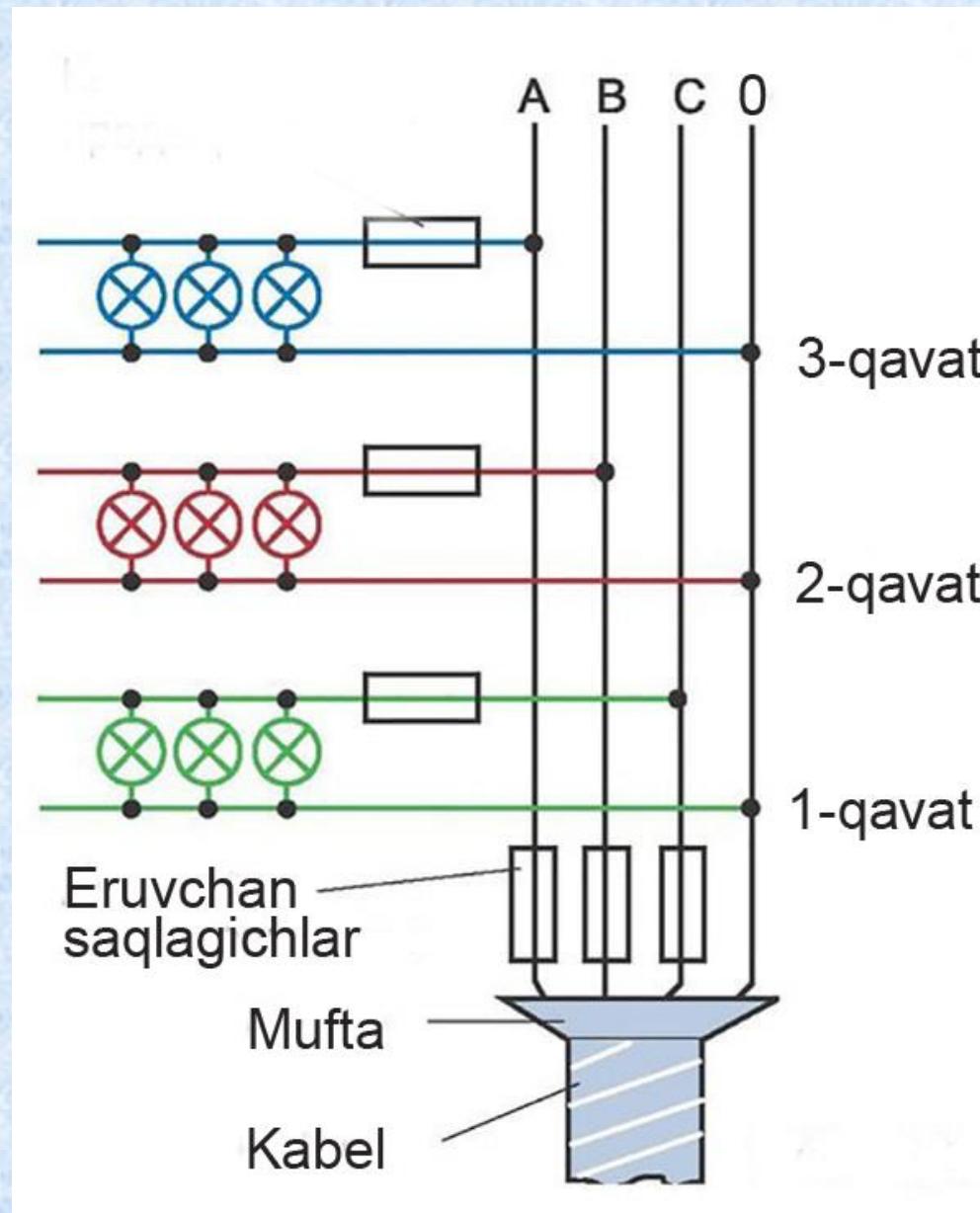
$$I_N = I_A + I_B + I_C$$

Generator va iste'molchi mos fazalarini ulovchi Ax , By , Cz simlar liniya simlari, ulardagi I_A , I_B , I_C toklar esa liniya toklari deb ataladi. Liniya simlari orasidagi U_{AB} , U_{BC} , U_{CA} kuchlanishlar liniya kuchlanishlari deb ataladi. Liniya simlaridagi toklarning musbat yo'nalishi generator (manba)dan yuklama (iste'molchi)ga tomon, neytral simdagi tokning musbat yo'nalishi esa yuklamadan generator tomon olinadi. Generator faza chulg'amlaridan yoki iste'molchilardan o'tayotgan toklar faza toklari deb ataladi. 1.4 va 1.5-rasmdan ko'rinish turganidek, yulduz sxemada liniya toklari faza toklariga teng bo'ladi.

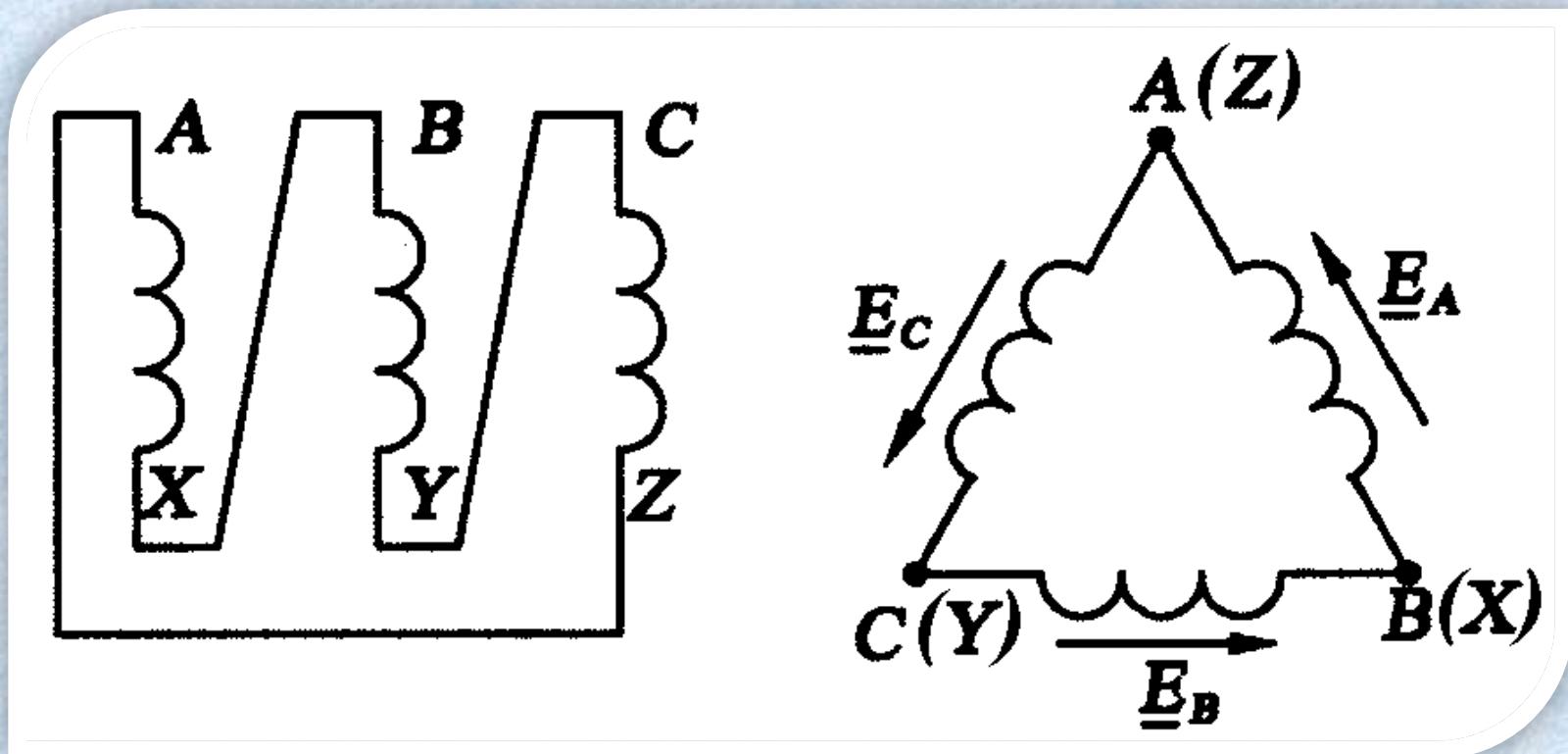

1.5-rasm

Elektr zanjirlarida iste'molchilarning yulduz usulida ulanishi

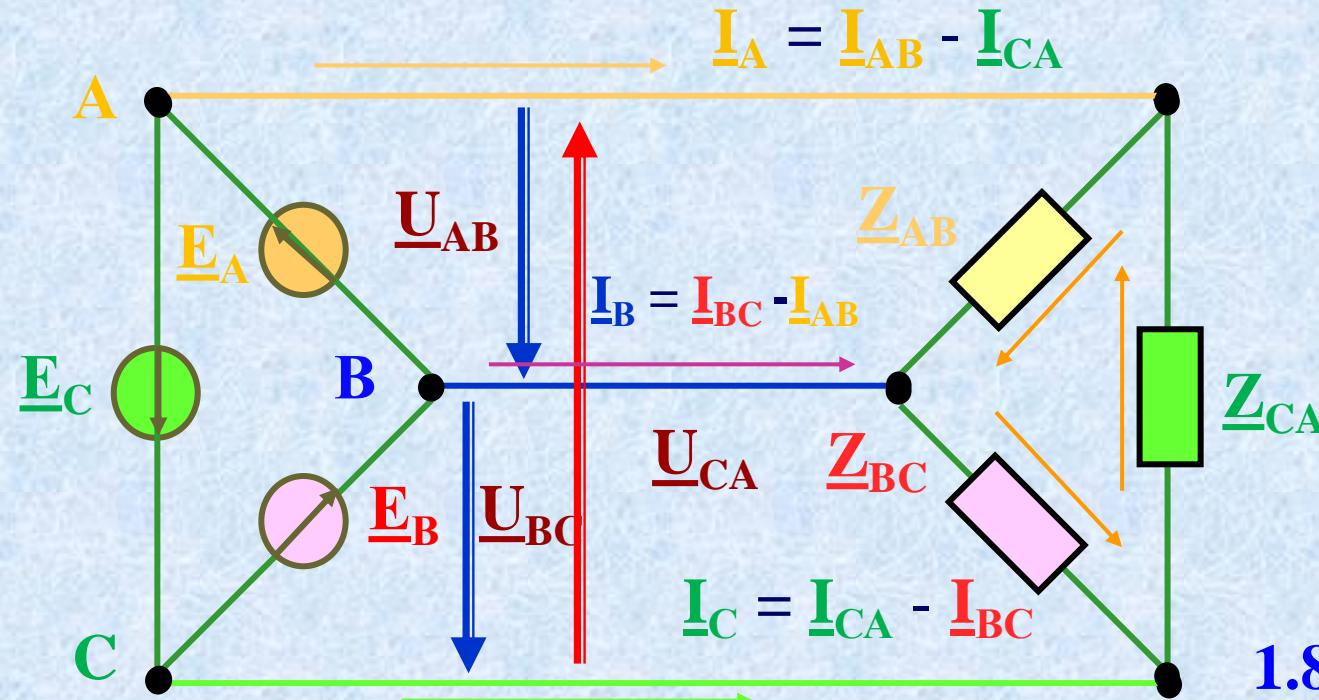

Uch fazali generator faza chulg'amlarini **uchburchak** sxemasi bo'yicha ulash uchun ular o'zaro ketma-ket ulanadi (1.7 a, b-rasm). Uchburchak ulanganda chulg'amlar berk kontur hosil qilsada, konturdagi tok nolga teng, chunki EYUK lar geometrik yig'indisi nolga teng bo'ladi.

1.7 a, b- rasm.

Uch fazali uchburchak usulida ulangan elektr zanjiri

1.8 - rasm.

Liniya
kuchlanishlari

Faza kuchlanishlari

Liniya toklari

Faza toklari

$$U_{AB}, U_{BC}, U_{CA}$$

$$U_{AB}, U_{BC}, U_{CA}$$

$$I_A, I_B, I_C$$

$$I_{AB}, I_{BC}, I_{CA}$$

$$U_L = U_f;$$

$$I_{-L} = \sqrt{3} I_f$$

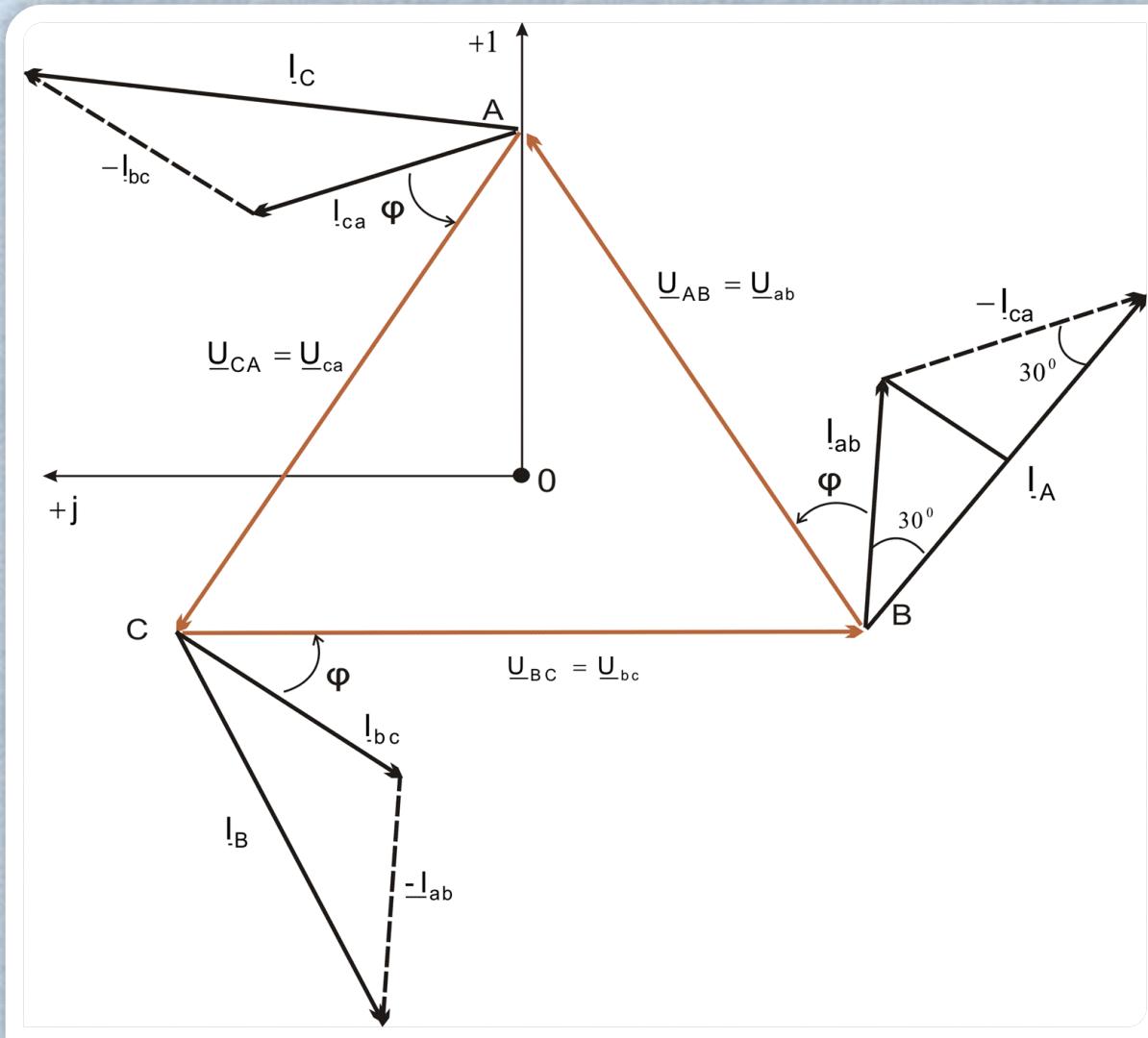
Generator chulg’amlari va iste’molchilar o’zaro uchburchak usulida ulanganda liniya kuchlanishlari faza kuchlanishlariga teng bo’ladi. Liniya toklari esa faza toklari orqali topiladi. Masalan, yuqorida keltirilgan (1.8-rasm) elektr zanjirining tok va kuchlanishlar vektor diagrammasini chizamiz. Berilgan zanjirni simmetrik (simmetrik uch fazali zanjirlar bo’yicha kenyangi slaydlarda tanishamiz) va uning faza qarshiliklari $Z_{ab}=Z_{bc}=Z_{ca}=R$ deb hisoblaymiz. U holda vektor diagramma quyidagicha quriladi:

a tugun uchun: $\underline{I}_A + \underline{I}_{ca} - \underline{I}_{ab} = 0; \quad \underline{I}_A = \underline{I}_{ab} - \underline{I}_{ca}$

b tugun uchun: $\underline{I}_B + \underline{I}_{ab} - \underline{I}_{bc} = 0; \quad \underline{I}_B = \underline{I}_{bc} - \underline{I}_{ab}$

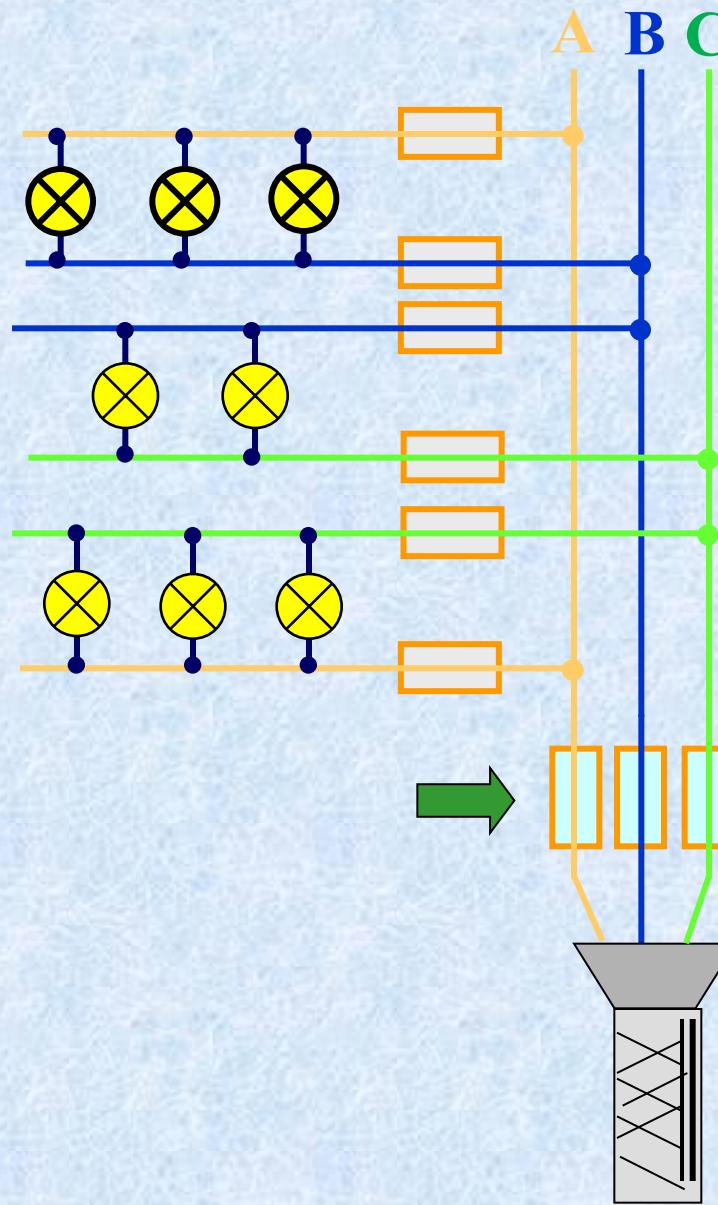
c tugun uchun: $\underline{I}_C + \underline{I}_{bc} - \underline{I}_{ca} = 0; \quad \underline{I}_C = \underline{I}_{ca} - \underline{I}_{bc}$

Uch fazali uchburghak sxemada ulangan elektr zanjiri uchun tok va kuchlanishlar vektor diagrammasi

1.9 - rasm.

Elektr zanjirlarida iste'molchilarining uchburchak usulida ulanishi

1.10-rasm

IV. Uch fazali zanjirlarda simmetrik va nosimmetrik rejimlar.

Kompleks qarshiliklari o'zaro teng bo'lgan uch fazali yuklama simmetrik kuchlanish (EYUK)lar sistemasidan ta'minlanayotgan uch fazali zanjirning rejimi simmetrik rejim deb ataladi. Bunday zanjir tarmoqlaridan simmetrik toklar o'tadi.

Uch fazali simmetrik elektr zanjirining asosoiy xususiyatlari

$$\underline{E}_A + \underline{E}_B + \underline{E}_C = 0$$

$$e_A(t) + e_B(t) + e_C(t) = 0$$

$$\underline{E}_A = E_\Phi e^{-j0} = E_\Phi$$

$$\underline{E}_B = E_\Phi e^{-j\frac{2\pi}{3}} = E_\Phi e^{-j120^\circ} = E_\Phi \left(-\frac{1}{2} - j\frac{\sqrt{3}}{2}\right) = E_\Phi (-0,5 - j0,867)$$

$$\underline{E}_C = E_\Phi e^{j\frac{2\pi}{3}} = E_\Phi e^{j120^\circ} = E_\Phi \left(-\frac{1}{2} + j\frac{\sqrt{3}}{2}\right) = E_\Phi (-0,5 + j0,867)$$

Uch fazali zanjirlarda nosimmetrik rejimlar turli sabablarga ko'ra yuzaga kelishi mumkin: yuklama nosimmetrik bo'lganida, generator faza EYUK lari har xil bo'lganida, nosimmetrik (masalan, ikkita faza o'rtasida, faza bilan neytral sim o'rtasida) qisqa tutashishda, fazaning uzilib qolishi va h.k.

Nosimmetrik uch fazali zanjirlarni hisoblash bir fazali zanjirlarni hisoblashda foydalanilgan usullar yordamida amalga oshiriladi.

Iste'molchilar yulduz usulida ulanganda N va n tugunlar orasidagi kuchlanishni aniqlash formulasi:

$$\underline{U}_{Nn} = \frac{\underline{E}_A \underline{Y}_A + \underline{E}_B \underline{Y}_B + \underline{E}_C \underline{Y}_C}{\underline{Y}_A + \underline{Y}_B + \underline{Y}_C};$$

Bu erda $\underline{Y}_A, \underline{Y}_B, \underline{Y}_C$ – o'tkazuvchanliklar: $\underline{Y}_A = \frac{1}{Z_A}; \underline{Y}_B = \frac{1}{Z_B};$
 $\underline{Y}_C = \frac{1}{Z_C};$

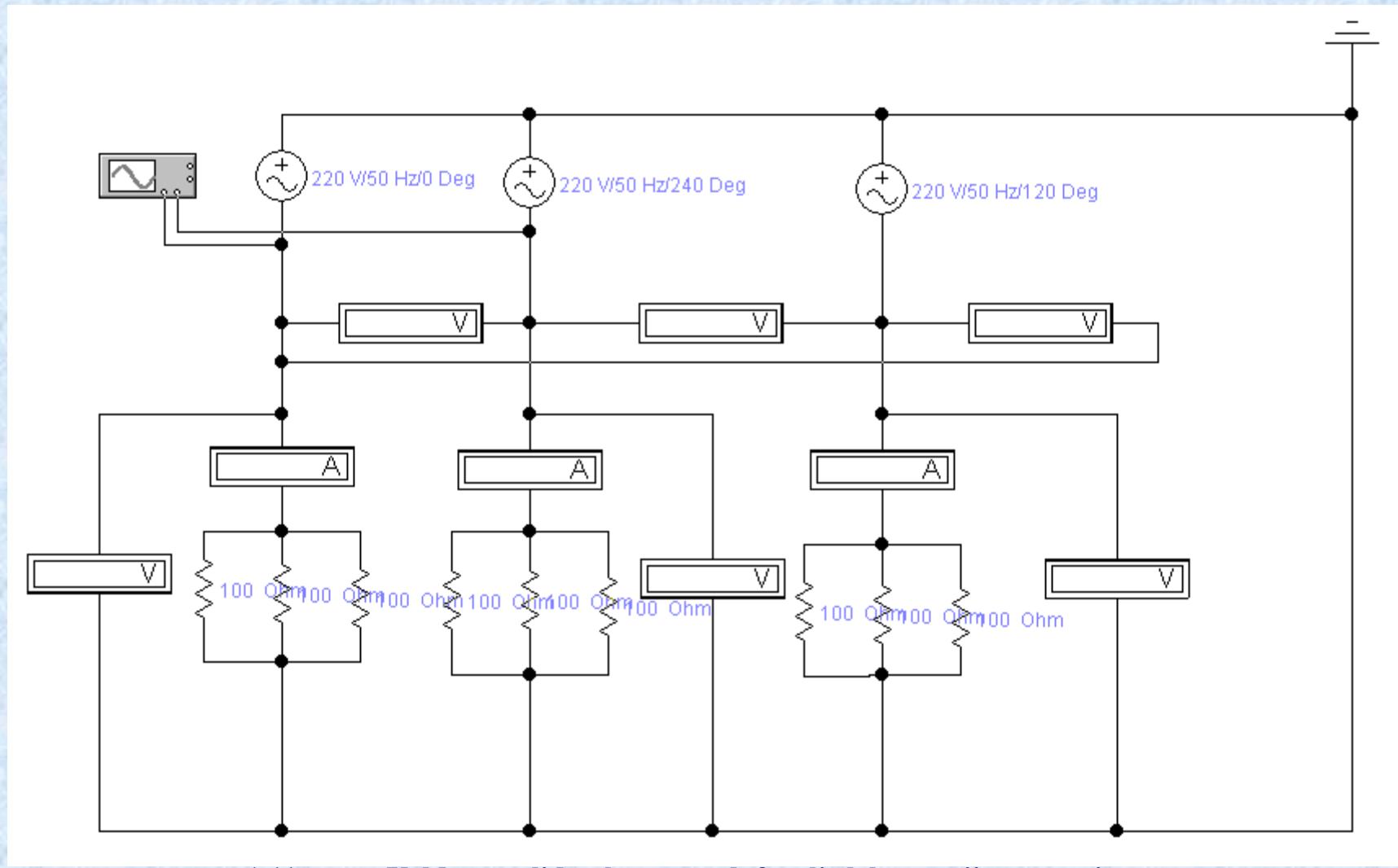
SAVOL?

BLITS – SO’ROV SAVOLLARI

Nº	Savol	Javob
1.	Qanday zanjirlar uch fazali deb ataladi?	
2.	Yulduz usulida liniya va faza kuchlanishlari qanday aniqlanadi?	
3.	Uch fazali sistema simmetrik yuklanganda faza va liniya kuchlanishlari nisbati qanday bo’ladi?	
4.	Qaysi hollarda uch fazali elektr zanjirlarning uch simli va to’rt simli sxemalari ishlataladi?	
5.	Nol (nN) simning vazifasi nimadan iborat?	

UYGA TOPSHIRIQ

Berilgan zanjirni EWB visual dasturida yig'ib iste'molchilarning simmetrik va nosimmetrik rejimlarida natijalar olib ko'ring.

1.11-rasm. Yulduz usulida ulangan uch fazali elektr zanjir sxemasi.

FOYADALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI

1. Каримов А.С. Назарий электротехника.-Т.: Ўқитувчи, 2003.- 204 б.
2. Амиров С.Ф., Жабборов Н.Ғ, Якубов М.С. Электротехниканинг назарий асослари.1, 2,3 қисмлар. – Т.: ТТЙМИ, 2007.- 430 б. (Кирилл ва лотин алифбосида).
3. Баратов Р.Ж. ва б. Электротехниканинг назарий асослари фанидан лаборатория ишлари тўплами П-қисм.
4. Демирчян К.С, Нейман Л.Р. Коровкин Н.В. и др. Теоретические основы электротехники. Т.1,2,3 – Питер, Россия., 2006.- 415 С.
5. Allen R.Hambley. Electrical Engineering. Pinciples and applications. New York, USA – 2013. – pp.800.
6. Stephen J. , Chapman Stephen. Electric Machinery Fundamentals. USA-2011 – pp.450.

E'TIBORLARINGIZ
UCHUN RAHMAT!